

VERSLAGEN UIT HET VRIJWILLIGERSVELD

2016

Bundel van de jaarverslagen van vrijwilligers
in de Amsterdamse Waterleidingduinen,
de Loenderveense Plas en de Bethunepolder

VOORWOORD

Beste vrijwilligers,

2016 was bepaald geen slaapverwekkend jaar. Veel waarnemers meldden dat er minder te tellen viel in de AWD en weten dat aan damhertenvraat. Naast een korte periode in maart werd in het najaar eindelijk echt gestart met het damhertenbeheer. Monitoringdata die door vrijwilligers zijn verzameld, speelden daarbij een grote rol: mede op basis van deze gegevens kon worden aangetoond dat de herten voor ecologische schade zorgen. Tot nu toe hebben deze argumenten stand gehouden bij de rechter en we zien de hoger beroepen van tegenstanders van het beheer dan ook met vertrouwen tegemoet.

Inmiddels weten we dat onze medewerkers de gestelde beheerdoelen hebben gehaald. Uit tellingen blijkt dat het aantal damherten inderdaad is gereduceerd: het afschot lag een stuk hoger dan de aanwas van jonge herten in 2016 en er waren in maart zo'n 600 dieren minder dan een jaar eerder. Er zijn er nog steeds veel, maar er zit dus schot in de zaak. Wij verwachten dan niet dat er dit jaar al herstel te zien zal zijn in het duin: dat gaat nog wel een paar jaar duren.

Van een heel andere aard was dat we *The war on Prunus* in de AWD hebben gewonnen! Her en der bevindt zich nog wat Amerikaanse vogelkers in het duin, maar alle haarden zijn weg. Beheervrijwilligers speelden een cruciale rol in het nabeheer. Met z'n allen mogen we trots zijn dat we de vogelkers zonder bestrijdingsmiddelen onder de duim hebben gekregen.

Life+ werd afgerond, maar vervolgens moesten wij weer aan de slag met het Rijksprogramma PAS. Data en directe informatie van vrijwilligers hielpen bij het zorgvuldig uitvoeren van het beheer.

De herinrichting van de Bethunepolder is gereed. Leuk was dat (betaald) onderzoek uitwees dat de nieuw ingerichte natuurdelen rijker in vlinders, libellen en sprinkhanen zijn - zowel in aantallen als in soorten - dan de rest van de polder. Op het terrein in Loenen werd het moeras met beheer uitgebreid.

En zo gebeurde er op al onze terreinen die een rol spelen in de drinkwatervoorziening wel iets. Monitoringdata van vrijwilligers, hulp in het beheer en het begeleiden van bezoekers zijn daarbij van groot belang.

In dit overzicht kunnen jullie lezen waar andere vrijwilligers zoal mee bezig zijn geweest in 2016.

We hopen dat jullie net zo veel plezier hebben aan het lezen ervan als wij.

Met vriendelijke groet, namens de vrijwilligersorganisatie van Waternet,

Vincent van der Spek
Adviseur natuurbeheer & recreatie
Waternet

Foto voorkant: kranwier *Chara globularis*, foto Bas Kooijman

INHOUDSOPGAVE

Beheer AWD	4
Beheer Loenderveense Plas	6
Bezoekerscentrum balie	7
Bijen	9
Broedvogels Bethunepolder	10
Broedvogels Waterleidingplas Loenen	13
Broedvogels AWD Zuid en Watervogels	16
Bruine beer (botten van de...)	18
Dagvlinders	19
Educatie	20
Eekhoorns	21
Evenementen	22
Gastheren en –vrouwen	23
Historie	24
Hydrobiologie en malacologie	25
Houtzwammen	26
Insecten	27
Konijnen	28
Kranswieren	29
Libellen	31
Micro-organismen	32
Nachtvlinders	33
Natuurgidsen ‘Vroege Vogels’	34
Natuurgidsen ‘Zondagmiddag’	36
Orchideeën	38
Planten	39
Roofvogels	40
Sprinkhanen	41
Vleermuizen	43
Vogelringstation	45
Wasplaten	46

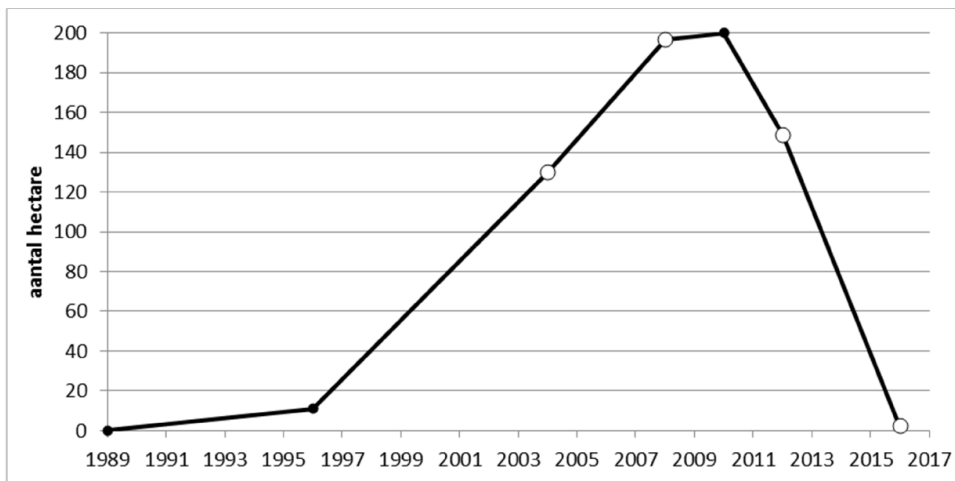
BEHEERVRIJWILLIGERS ACTIEF IN DE DUINEN

Wanneer u in de duinen wandelt komt u ons op maandag en woensdag vast wel eens tegen in onze groene jassen en khaki broeken: wij zijn de beheervrijwilligers van Waternet. Wij hebben in het afgelopen jaar weer met zo 'n 35 vrijwilligers de afdeling Bron en Natuurbeheer van Waternet ondersteund bij het beheer van 3.400 hectare duinen, bossen en waterpartijen.

Laatste prunushaard

In de loop van 2016 hebben we als vrijwilligers samen met de beheerders van Waternet en met ondersteuning van een aannemer voor het zware werk de laatste haarden van Prunus (Prunus serotina = Amerikaanse vogelkers = bospest) in de AWD weten te verwijderen. Op 22 februari 2016 hebben Sjaak en Piet Broekhof op het Renbaanveld met een gouden beugelzaag de laatste Prunus symbolisch geveld. Deze mijlpaal werd bereikt na 7 jaar intensief zagen en sjouwen. Dat wil niet zeggen dat er geen enkele Prunus meer in de AWD staat maar de grote concentraties van Prunussen zijn nu verwijderd.

Figuur Bedekking van Amerikaanse Vogelkers in de AWD door de jaren heen

Om de AWD vrij te houden van Amerikaanse vogelkers in de geschoonde gebieden is er in 2014 een Prunus-nabeheergroep gestart. Deze groep gaat één keer in de twee weken zelfstandig op zoek naar Prunussen en kamt daarbij het hele AWD-gebied van zuid tot noord uit. In januari 2016 is er een tweede nabeheergroep gestart zodat we nu elke week structureel door de gebieden struinen en deze zo Prunus-vrij houden. In november 2016 hadden we één keer de hele AWD afgespeurd en zijn we opnieuw begonnen in het zuidelijke deel 'De Blink'. Zoals altijd vrolijk en enthousiast, en weer of geen weer: wij gaan aan de slag.

Anti- graastrasters plaatsen

In verband met de hoge graasdruk van de herten is er gekozen om op een aantal locaties in de AWD rasters te plaatsen. Met deze rasters houden we met name de Ligusters vitaal in o.a. de zeeduinen, en zorgen we dat orchideeën en andere soorten tot bloei en zaadvorming komen. En zo stellen we het voortbestaan van deze duineigen soorten veilig. Als vrijwilligers hebben we een grote rol gespeeld met het plaatsen van deze rasters. Om niet teveel schade aan te richten op deze locaties komt het neer op handen- en voetenwerk. Er staan nu ongeveer 26 van deze rasters in de AWD. Daarnaast hebben we ook nog enkele kleine graaskooitjes geplaatst die gebruikt worden in het onderzoek naar het effect van begrazing.

Ecologisch maai-beheer en het schoonhouden van de stuifkuilen

Tijdens het broedseizoen kan er niet worden gezaagd: dan gaan we bezig met het afruimen van die gebieden die zijn gemaaid zoals de Van Limburg Stirum-vallei maar ook langs het Boogkanaal. Ook het openhouden van de stuifkuilen in de duinen is een activiteit die wij regelmatig uitvoeren. In totaal hebben we ruim 10 hectare grotendeels met de hand afgeruimd.

Herinrichting Schapenwei 'Pitrus verwijderen'

De Schapenwei is opnieuw ingericht. Nadat de bovenlaag is verwijderd hebben we de Pitrus bestreden om te voorkomen dat die gaat woekeren en de gewenste vegetatie-ontwikkeling gaat blokkeren.

Helaas hebben we in 2016 ook afscheid moeten nemen van een van onze collega's

In memoriam: Sjaak Broekhof, 1941-2016

Op 3 augustus 2016 overleed Sjaak. Vanaf het begin 2009 was Sjaak beheervrijwilliger bij Waternet. Hij was erg geïnteresseerd in de flora & fauna van de duinen met zijn landschappen, hij vond het prachtig en genoot ervan. De hoeveelheid damherten, daar maakte hij zich zorgen om. 'Ze vreten alles op, alles!' zei hij vaak.

Sjaak had als hobby hout bewerken: voor evenementen kon je hem altijd benaderen om het een en ander te laten maken en dan kwam hij ook met goede ideeën. 'Prima, nee, leuk joh, ga ik doen' was dan zijn antwoord.

Wij zullen je missen, Sjaak.

En het aantal damherten,..... daar wordt aan gewerkt.

Al met al was 2016 weer een jaar waarin we als vrijwilligers met veel plezier hebben gewerkt in de AWD. Slechts een enkele keer hebben we niet gewerkt als het weer al te slecht was. Namens alle beheervrijwilligers wensen wij u veel plezier en genot in de mooie Amsterdamse Waterleiding duinen.

Jaap van Donge, februari 2017

Werkzaamheden beheervrijwilligers Loenen 2016

In januari begonnen we bij Fort Spion, waar we o.a. paaltjes hebben geplaatst ter ondersteuning van de pas geplante eikenboompjes en het gemaaide riet hebben afgevoerd.

Bij de molen en aan de Bloklaan hebben we in februari de wilgen geknot.

In maart hebben we weer gewerkt in de omgeving van Fort Spion.

In verband met het broedseizoen is er in april, mei en juni niet gewerkt. Vorige jaren gingen we dan werken bij onze collega vrijwilligers in de waterleidingduinen maar dat hebben we in 2016 niet gedaan.

Als jaarlijkse excursie hebben we in juni Fort Ruigenhoek (bij Utrecht) bezocht, een vaartocht gemaakt op de Molenpolder van StaatsBosBeheer (in Tienhoven) en aan het einde van de middag een barbecue gehouden met alle vrijwilligers op het veldje bij het voorlichtingsgebouw.

In juli, augustus en september hebben we riet geharkt bij het slangenveld en bij de molen. In oktober hebben we boompjes gezaagd in het rietland, en in november werden weer de slangenhopen afgegraven om het aantal ringslangeieren te kunnen tellen. Hierbij werden we zoals elk jaar geholpen door de vrijwilligers uit de waterleidingduinen.

Het jaar sloten we in december af met riet harken.

Rob Heins

De foto's bij dit verslagje zijn gemaakt door Thea de Bruin en Rob Heins

Over wegwijzer zijn en zelf wijzer worden

Jaar verslag vrijwilligers balie bezoekerscentrum De Oranjekom

‘Waar kunnen we hier het beste herten zien?’ is een vraag die in 2016 waarschijnlijk het meest is gesteld aan de vrijwillige baliemedewerkers van het Bezoekerscentrum De Oranjekom (BC). Met één blik naar buiten richting vlonderpad en bos, is die vraag snel en zonder woorden beantwoord. Als het tot een discussie komt over grote aantallen en actief beheer, eindigt die meestal met een begripvolle slotsom: er zijn er inderdaad te veel. Een enkeling ziet er geen heil in dat die gracieuze dieren het moeten afleggen tegen de bosviolet en zandhagedis.

Informereren en registreren

Baliewerk in het BC bestaat voor een groot deel uit bezoekers te woord staan en wegwijs maken in de AWD. Dat gebeurt aan de balie, via de telefoon of e-mail. We registreren deelnemers die zich op de AWD-website aanmelden voor cursussen of excursies en houden daarvan een ‘schaduwboekhouding’ bij, gewoon op papier. Als het internet even niet meewerkt, hebben we de data altijd offline beschikbaar.

Online bestellingen

Aan de balie verkopen we van alles en nog wat. Toegangskarten, parkeerkaarten, wandelkaarten, boeken, zoekkaarten, spellen, knuffels en streekproducten, waaronder honing uit het duin. We kennen een piek in de kaartverkoop aan het begin en einde van het jaar. Jaarparkeerkaarten kunnen bezoekers sinds 2016 online verlengen. Andere jaarkarten en de grote wandelkaart worden ook steeds meer online besteld. Vanachter de balie regelen we dat deze bestellingen per post worden bezorgd. Bijzondere aanschaf is de dagkaart. Tot groot plezier en ook wel verbazing van de bezoeker wordt uit dat kaartje ter plekke met een ouderwetse kniptang de aanschafdatum geknipt.

Strikte aanschafregels

Voor paardenliefhebbers geldt een andere routine. Ruiters moeten aan de balie met hun ruiterbewijs aantonen dat ze bevoegd zijn om met een paard het bestemde pad op te gaan. Ruiters waren in 2016 niet zo tevreden over de beperkte routemogelijkheden. Ook vinden zij de strikte aanschafregels nogal een gedoe. Hun klachten horen we vriendelijk maar onvermurwbaar aan.

Mooi baliemoment

Oud en jong schuift aan de balie voorbij. De jongste kinderen vissen vrijwel meteen een pluchen knuffelbeest uit de mand in de hoek; de wat oudere kinderen scharrelen meestal een tijdje tussen al het fraais in de schappen. Ouders ontwijken handig de vragende kinderblikken of sommeren om de spullen weer terug te leggen. Een keer vroeg een meisje van een jaar of tien of ze een vogelboek aan haar ouders mocht laten zien, die buiten aan de koffie zaten. Even later zette ze het weer terug op het schap en pakte de Natuurwijzer. 'Deze wil ik graag kopen, want hierop staan alle dieren die hier zijn.' Ze legde het bedrag op de balie, naar wat later haar gespaarde zakgeld bleek te zijn. Kind blij en tevreden, ouders trots. Zulke mooie baliemomenten komen regelmatig voor.

Parkeerwachters

Vrijwel het gehele jaar krijgen we meldingen van parkeerproblemen. We vragen aan de dienstdoende boswachters om orde op zaken te stellen als slagbomen haperen, kaarten blokkeren en automaten niet doen wat ze moeten doen. Op drukke dagen veranderen boswachters in parkeerwachters. Gelukkig kunnen we altijd bij hen en de vaste BC-medewerkers terecht als we een bezoekersvraag niet meteen kunnen beantwoorden, als er EHBO-werk moet worden verricht, of als er onduidelijke botresten, bladeren, takken en andere gevonden natuur op de balie wordt gelegd en moet worden gedetermineerd. Van baliewerk word je zelf ook wijzer.

Gonneke Streng

Jaarverslag 2016 bijen

Helaas was 2016 een troosteloos jaar voor de bijen en vlinders. De vraat door de herten is dramatisch voor deze twee groepen. Daar komt in de nabije toekomst verbetering in, doch ik verwacht daar in 2017 nog niets van.

Ik heb de AWD slechts 5 keer bezocht in april, mei, juni en eind augustus. Enerzijds door vakantie en anderzijds door een pols/arm in het gips. Bovendien waren de waarnemingen in april/mei zo slecht dat het geen zin had uitgebreid op pad te gaan. Ik moet daarbij wel opmerken dat het voorjaar/de voorzomer voor de bijen erg slecht was, dus dat gold niet alleen voor de AWD.

Verheugend was dat ik eind augustus op het heitje kon vaststellen dat dit bijzondere stuk als enige plek geen last heeft van de herten. Dit stukje ligt er prima bij en de voorkomende heidesoorten vliegen hier gewoon. *Andrena fuscipes* (heidezandbij) met zijn koekoeksbij *Nomada rufipes* (heidewespbij) en *Colletes succinctus* (heizijdebij). Deze soorten komen in het westen alleen hier voor.

Verder was het aantal bijen in de AWD uiterst gering. Langs het Noordoosterkanaal was er nauwelijks sprake van enige activiteit van de bijen. Hier zitten enkele leuke soorten of ik kan beter zeggen: zaten. We zullen af moeten wachten hoe dit zich herstelt. Ik verwacht daar pas in 2018 wellicht verbetering.

Kortom, erg jammer, maar de toekomst biedt wellicht weer perspectief en daar houd ik me maar aan vast.

Ik ben zeker van plan om in 2017 de AWD weer te bezoeken, maar verwacht geen wonderen in zo'n korte tijd.

We zullen zien wat dat gaat betekenen, maar de AWD blijft uiteraard een prachtig gebied.

Met hartelijke groet.

Pim

W. Kuijken (Pim)

Verslag broedvogelinventarisatie Bethunepolder seizoen 2016

Jack Folkers

Tellers:

Jack Folkers (coördinator), Daan van Werven, Gerhard Overdijkink, Cora Kuiper.

Algemeen

In het seizoen 2016 zijn in de periode van februari tot augustus 42 bezoeken gebracht aan (delen van) de Bethunepolder. In totaal zijn 4.350 waarnemingen ingetekend en gecodeerd. De meeste bezoeken vonden plaats in de ochtend, beginnend vanaf ongeveer zonsopkomst. Er werd geteld volgens de methode die bij het Sovon bekend staat als de uitgebreide territoriumkartering waarbij alle soorten worden geteld (BMP-A). In het gebied zijn van 76 vogelsoorten territoria geconstateerd. Drie soorten meer dan in de vorige jaren. In totaal zijn er 1.053 territoria opgenomen.

Nieuwe en verdwenen soorten

Ten opzichte van 2015 zijn van de volgende soorten geen territoria meer aangetroffen:

- Canadese gans
- Kleine bonte specht
- Gekraagde roodstaart
- Ringmus

Nieuwe soorten waarvan territoria zijn aangetroffen:

- Torenvalk
- Watersnip
- IJsvogel
- Kwartel
- Grauwe vliegenvanger
- Braamsluiper
- Appelvink

Aantalsontwikkelingen

Van een aantal soorten is hieronder de aantalsontwikkeling beschreven.

Kwartel

Opmerkelijk is het territorium van de kwartel. Een vogel is gedurende 1 nacht gehoord binnen de geschikte datumgrens waardoor het systeem het als territorium registreert. Of de vogel ook daadwerkelijk heeft gebroed valt zeer te betwijfelen.

Kievit

Het aantal kieviterritoria blijft redelijk stabiel. Veel vogels broeden in de nieuw aangelegde plas-dras-gebieden.

Grutto

Tegen de landelijke trend in is het aantal gruttoterritoria met 1 toegenomen. Waarschijnlijk mede door de nieuw aangelegde plas-dras-gebieden. Er valt een verschuiving te zien van 'oude' broedplekken naar de nieuwe gebieden.

Mogelijk heeft het feit dat een lange rij hoge populieren (Middenweg) is gekapt er ook mee te maken (minder kraaiennesten in de directe omgeving van de nesten).

Tureluur

Het aantal tureluurs is omhoog gegaan t.o.v. 2015, van 9 naar 13. Het lijkt erop dat de aanleg van de nieuwe plas-dras-gebieden vruchten afwerpt.

Watersnip

Reden tot feest was het feit dat er weer een baltsende watersnip aanwezig was. Dit was precies op het perceel waar de vogel al werd verwacht.

Rietvogels

De stand van de meeste rietsoorten blijft stabiel: rietzanger, kleine karekiet, rietzanger, roodborsttapuit, snor en blauwborst. Er zijn een paar dalers: bosrietzanger en sprinkhaanzanger, en een opmerkelijke stijger: de rietgors, die van 16 (2015) naar 30 territoria is gegaan. Opmerkelijk is dat deze soort zich vooral in het weidegebied uitbreidt.

Een overzicht van de aantallen territoria per soort voor de jaren 2014-2016 is hieronder opgenomen.

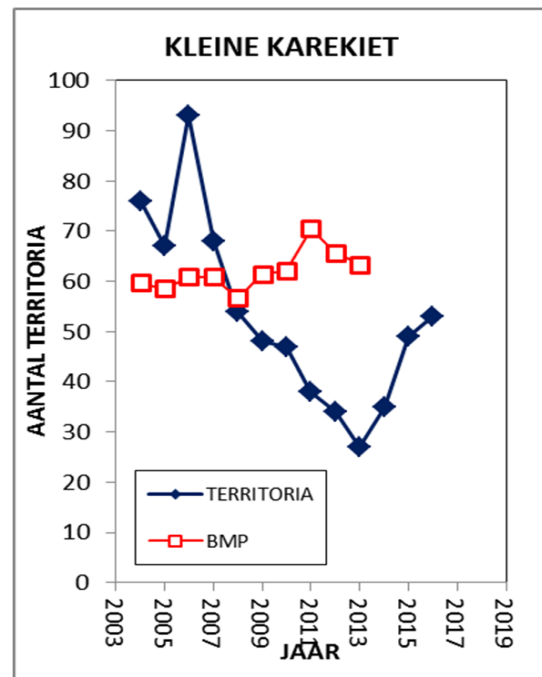
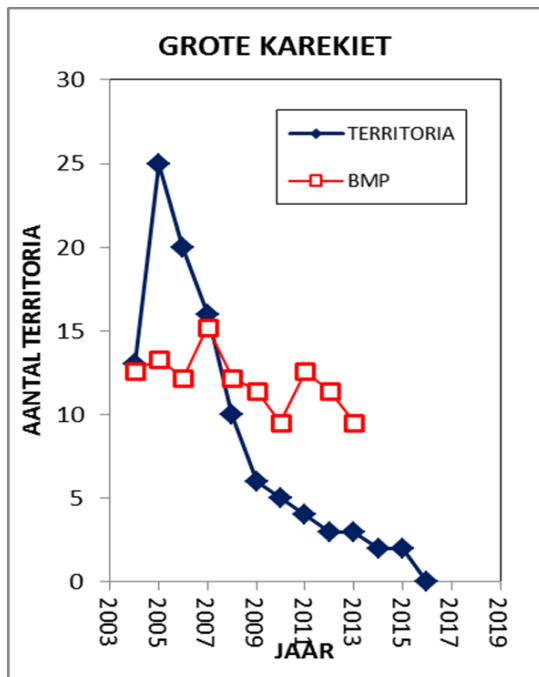
2014	territoria	2015	territoria	2016	territoria
Knobbelzwaan	2	Knobbelzwaan	3	Knobbelzwaan	1
Grauwe Gans	31	Grauwe Gans	23	Grauwe Gans	76
Canadese Gans		Canadese Gans	1	Canadese Gans	
Grote Canadese Gans		Grote Canadese Gans	1	Grote Canadese Gans	3
Nijlgans	13	Nijlgans	6	Nijlgans	5
Bergeend	5	Bergeend	5	Bergeend	5
Kuifeend	21	Kuifeend	20	Kuifeend	21
Krakeend	14	Krakeend	25	Krakeend	20
Slobeend	2	Slobeend	1	Slobeend	2
Wilde Eend	24	Wilde Eend	40	Wilde Eend	29
Zomertaling		Zomertaling	1	Zomertaling	1
Kwartel		Kwartel		Kwartel	1
Fazant	12	Fazant	12	Fazant	11
Ooievaar	2	Ooievaar	3	Ooievaar	3
Dodaars	1	Dodaars		Dodaars	
Bruine Kiekendief	1	Bruine Kiekendief	2	Bruine Kiekendief	1
Havik	1	Havik	2	Havik	1
Sperwer	1	Sperwer		Sperwer	
Buizerd	3	Buizerd	5	Buizerd	5
Torenvalk		Torenvalk		Torenvalk	1
Waterral	4	Waterral	7	Waterral	5
Waterhoen	7	Waterhoen	7	Waterhoen	4
Meerkoet	11	Meerkoet	27	Meerkoet	19
Scholekster	3	Scholekster	2	Scholekster	3
Kleine Plevier	4	Kleine Plevier	6	Kleine Plevier	5
Kievit	38	Kievit	44	Kievit	41
Watersnip		Watersnip		Watersnip	1
Grutto	16	Grutto	16	Grutto	17
Tureluur	9	Tureluur	9	Tureluur	13
Holenduif	3	Holenduif	7	Holenduif	6
Houtduif	21	Houtduif	23	Houtduif	26
Turkse Tortel	3	Turkse Tortel	7	Turkse Tortel	2
Koekoek	3	Koekoek	3	Koekoek	3
Kerkuil	1	Kerkuil	1	Kerkuil	1
Stenuil	1	Stenuil	1	Stenuil	1
Bosuil	1	Bosuil	2	Bosuil	2
Ransuil	1	Ransuil		Ransuil	
IJsvogel		IJsvogel		IJsvogel	1
Groene Specht	1	Groene Specht		Groene Specht	
Grote Bonte Specht	3	Grote Bonte Specht	5	Grote Bonte Specht	3
Kleine Bonte Specht		Kleine Bonte Specht	1	Kleine Bonte Specht	
Ekster	7	Ekster	9	Ekster	7
Gaai	2	Gaai	3	Gaai	2
Kauw	16	Kauw	7	Kauw	5
Zwarte Kraai	5	Zwarte Kraai	9	Zwarte Kraai	7

2014	territoria	2015	territoria	2016	territoria
Pimpelmees	18	Pimpelmees	19	Pimpelmees	19
Koolmees	21	Koolmees	28	Koolmees	26
Oeverzwaluw	9	Oeverzwaluw		Oeverzwaluw	
Boerenzwaluw	24	Boerenzwaluw	20	Boerenzwaluw	25
Huiszwaluw	3	Huiszwaluw	3	Huiszwaluw	3
Cetti's Zanger	1	Cetti's Zanger		Cetti's Zanger	
Staartmees	2	Staartmees	1	Staartmees	2
Tjiftjaf	29	Tjiftjaf	47	Tjiftjaf	42
Fitis	17	Fitis	25	Fitis	16
Braamsluiper		Braamsluiper		Braamsluiper	1
Grasmus	11	Grasmus	16	Grasmus	20
Tuinfluitier	3	Tuinfluitier	4	Tuinfluitier	6
Zwartkop	10	Zwartkop	27	Zwartkop	24
Sprinkhaanzanger	5	Sprinkhaanzanger	6	Sprinkhaanzanger	3
Snor	4	Snor	5	Snor	6
Spotvogel	2	Spotvogel	1	Spotvogel	3
Bosrietzanger	13	Bosrietzanger	12	Bosrietzanger	7
Kleine Karekiet	5	Kleine Karekiet	9	Kleine Karekiet	9
Rietzanger	30	Rietzanger	43	Rietzanger	49
Boomkruiper	3	Boomkruiper	4	Boomkruiper	6
Winterkoning	27	Winterkoning	40	Winterkoning	49
Spreeuw	45	Spreeuw	30	Spreeuw	32
Merel	34	Merel	41	Merel	48
Zanglijster	6	Zanglijster	6	Zanglijster	6
Grauwe vliegenvanger		Grauwe vliegenvanger		Grauwe vliegenvanger	2
Roodborst	8	Roodborst	7	Roodborst	3
Blauwborst	5	Blauwborst	9	Blauwborst	10
Gekraagde Roodstaart		Gekraagde Roodstaart	1	Gekraagde Roodstaart	
Roodborsttapuit	5	Roodborsttapuit	11	Roodborsttapuit	11
Heggenmus	21	Heggenmus	14	Heggenmus	16
Huismus	49	Huismus	86	Huismus	88
Ringmus		Ringmus	1	Ringmus	
Witte Kwikstaart	9	Witte Kwikstaart	22	Witte Kwikstaart	28
Graspieper	18	Graspieper	21	Graspieper	28
Vink	9	Vink	28	Vink	41
Groenling	8	Groenling	11	Groenling	10
Putter	12	Putter	13	Putter	16
Kneu	3	Kneu	5	Kneu	6
Goudvink	2	Goudvink	1	Goudvink	1
Appelvink		Appelvink		Appelvink	1
Rietgors	8	Rietgors	16	Rietgors	30
Totaal territoria	772	Totaal territoria	979	Totaal territoria	1053
Aantal soorten	73	Aantal soorten	73	Aantal soorten	76

Jaarverslag vrijwilligers 2016 broedvogels waterleidingplas Loenen

In 2013 is gestart met het actief weggagen van grauwe ganzen in het broedseizoen. Dit om herstel van het waterriet te realiseren, nadat dit in de jaren ervoor geheel was weggegraasd.

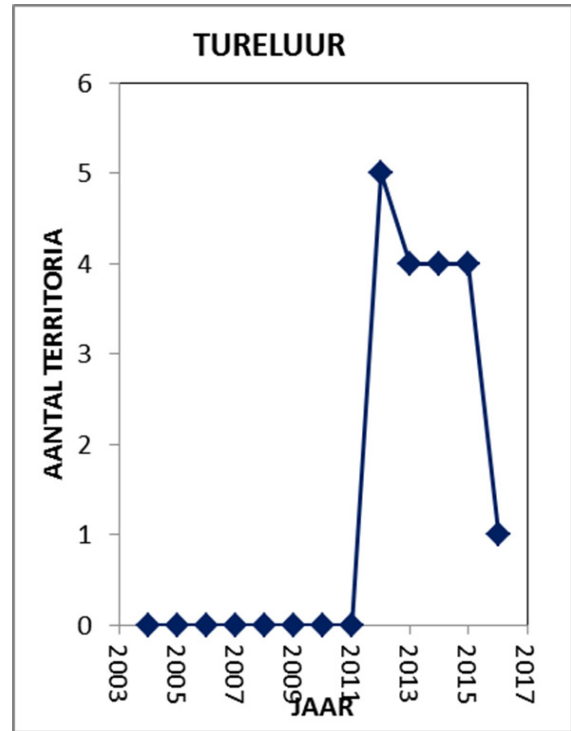
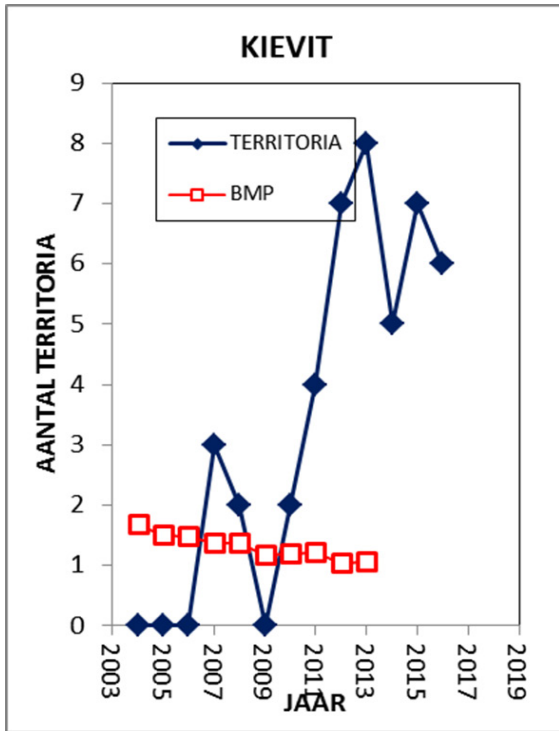
De strook waterriet is visueel duidelijk weer aan het herstellen. De grote karekiet had in 2016 geen broedterritorium. Maar de kleine karekiet profiteert al wel van deze aanpak.

Verhoging van het waterpeil en grondig 'oogsten' en afvoeren van het landriet leidt tot een aantrekkelijk bloemrijk nat land waar weidevogels door aangetrokken worden

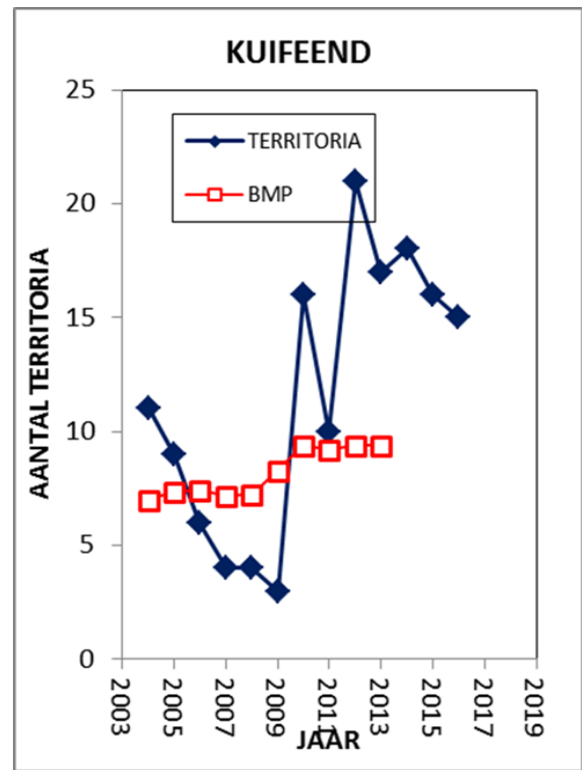
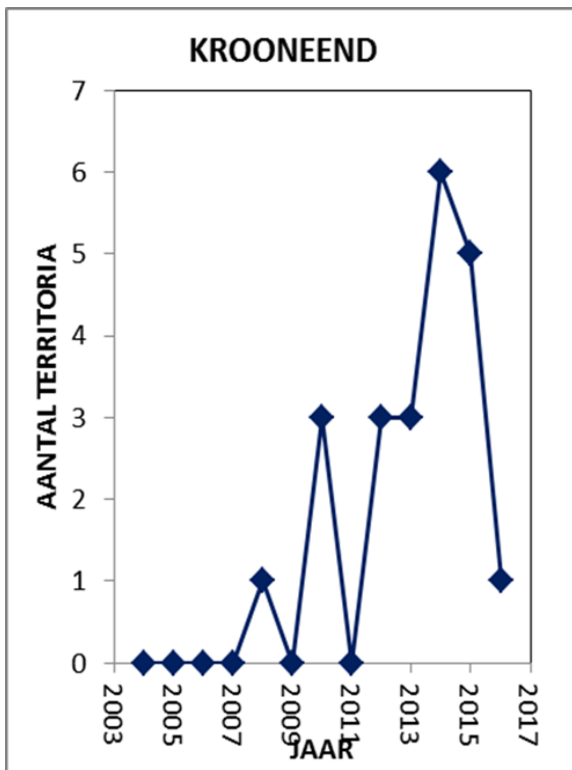

De weidevogels kievit en tureluur reageren positief op het verhoogde waterpeil, maar hadden in 2016 last van een eenzame vos op het terrein.

Ook de kritische watersnip en het porseleinhoen reageren positief, maar zijn nog geen vaste broedvogel.

Kuifeend en krooneend maken na een sterk groeiende trend nu een neerwaartse beweging.

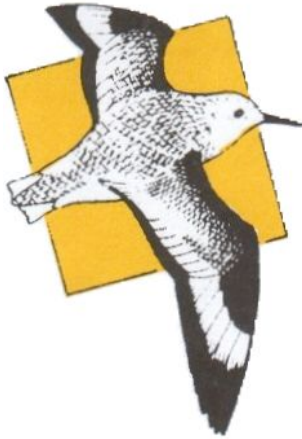
Publicaties in 2016

De resultaten zijn op een ledenavond van de VWG op 14 december 2016 gepresenteerd. Deze presentatie is te vinden op de website van onze vogelwerkgroep.

Excursies in 2016

We hebben 2 keer samen met Nico Bouman een publieksexcursie verzorgd.

Piet Spoorenberg
19 januari 2017

VERENIGING VOOR NATUUR- EN VOGELBESCHERMING NOORDWIJK

Verslag 2016

Leo Schaap heeft de coördinatie van de tellingen in de AWD van onze vereniging dit jaar overgenomen van Jan Jacobs. Jan heeft de coördinatie vele jaren lang gedaan en een wordt van dank is daarom zeker op zijn plaats. Jan blijft betrokken bij het onderzoek in de Amsterdamse Waterleiding Duinen.

Broedvogelinventarisatie AWD Zuid

De Vogelwerkgroep Noordwijk van de NVN heeft in het afgelopen seizoen 2016 weer de broedvogels geïnventariseerd in 5 kavels van de zuidelijke AW-Duinen. De tellingen worden uitgevoerd conform de BMP methode. Alle inventarisaties zijn zijn verwerkt volgens de SOVON autoclustermethode. Alle gegevens zijn opgeslagen in de SOVON database. Van de resultaten wordt uitgebreid verslag gedaan in de maart uitgave van het verenigingsblad De Strandloper. Via de website www.strandloper.nl kan een kopie daarvan worden gedownload. Sinds 1986 zijn alle 5 kavels ononderbroken onderzocht. Daardoor is een unieke reeks ontstaan die veel verteld over de broedvogelstand in de zuidelijke AWD.

Het seizoen 2016 was weer een bijzonder inventarisatie jaar. Het weer speelde niet altijd mee en heeft mogelijk de tellingen aan de magere kant gehouden. Het is een jaar met een aantal bijzondere waarnemingen zoals de grondbroeders in De Westhoek, de Torenvalk en de Sijsjes in het Hoegatterduin en de Bosrietzanger in Gijs Kokkies Hoek. Het is zeer verheugend dat er in De Westhoek na allerlei ingrepen een herstel optreed. Over een aantal soorten moeten we ons zorgen maken. De Nachtegaal neemt in de AWD sterk af terwijl er landelijk een matige afname wordt gerapporteerd. Ook de Fitis, de meest voorkomende vogel in het duin, doet het de laatste jaren erg slecht terwijl er landelijk een matige toename wordt gerapporteerd. De Sprinkhaanzanger doet het rondt slecht terwijl ook voor deze vogel een matige toename landelijk wordt gerapporteerd. Ook de Kneu doet het soms erg slecht in het duin, zie Wolfsveld, en op andere plaatsen vertoont deze soort een lichte achteruitgang. De Grasmus doet het soms heel slecht en soms goed, net als een groot aantal andere soorten. Gekraagde Roodstaart en Boomleeuwerik doen het uitgesproken goed, positiever dan de landelijke trends aangeven.

De geïnventariseerde gebieden zijn:

Gijs Kokkieshoek:

door Annelies Marijnis en Jan Jacobs

Boeveld-West:

door Willem Baalbergen en Jan Veeffkind

Wolfsveld-West:

door Koene Vegter, Jaap Eisenga en Wim Plaatzer

Westhoek-Haasvelderbeken:

door Gab de Croock, Jos Zonneveld en Jan Jacobs

Hoegatterduin:

door Leo Schaap, George Hageman en Jaap Deelder

De bestede tijd in het veld wordt geschat op 12 bezoeken per persoon à 2.5 uur is 360 uur. Daarbij komt per kavel 12 uur voor het verwerken van de gegevens. Totaal is er dus 420 uur aan de inventarisaties besteed, exclusief vervoer of reistijd.

De bedoeling is dat de werkzaamheden die in 2016 hebben plaatsgevonden in het jaar 2017 op dezelfde voet worden voortgezet. De kavels zullen door dezelfde mensen worden geïnventariseerd.

Watervogeltellingen

Ook werden er in 2017 Watervogeltellingen gedaan. Hierbij is het derde infiltratiegebied, plot NH6223, geplitst. Willem Baalbergen en Jan Veeffkind doen het zuidelijke deel terwijl George Hageman, Jaap Deelder en Leo Schaap het noordelijk deel van dit gebied doen. Jan Jacobs doet daarnaast nog de telling van het Oosterkanaal. De tellingen worden ingevuld via www.sovon.nl.

Er wordt niet jaarlijks verslag van deze tellingen gedaan. De indruk bestaat dat de wintergasten steeds korter in de AWD verblijven. Er werden dit jaar wel een paar bijzondere waarnemingen gedaan. De Ijsvogel was op een paar plaatsen aanwezig terwijl er ook twee Roerdompen werden gespot. Ook de waargenomen Kuifduikers behoren tot de bijzonderheden.

Ook deze tellingen zullen in 2017 op dezelfde manier worden voortgezet.

Leo Schaap
Noordwijk, 20 maart 2017

De botten van de bruine beer uit de AWD op volgorde gelegd, zoals ze in poot zaten. Het bleek om een bijna complete linker voorpoot te gaan - foto: Ivo Verheijen

Onderzoekers vinden resten van bruine beer...

(uit de media 18 december 2016)

Onderzoekers hebben dit jaar de resten van een van de laatste Nederlandse bruine beren gevonden. Het dier leefde ruim duizend jaar geleden in de AWD

De leeftijd van de resten is vastgesteld door middel van koolstofdatering, [meldt Nature Today](#) zondag op basis van een artikel in het wetenschappelijke tijdschrift van de Zoogdiervereniging.

Door inzet van de C14-methode kon worden bevestigd dat de ouderdom van de gevonden botten ligt tussen 880 en 970 na Christus. Het betreft daarmee een van de laatste in het wild levende bruine beren in Nederland.

Door ontbossing en jacht verdween de bruine beer omstreeks 1.000 na Christus uit Nederland, aldus het [artikel](#) van **Wim Kuijper e.a.** in *Lutra*.

Verslag van Wim Kuijper

Bij de noordpunt van de van Limburg Stirumvallei zijn tijdens graafwerkzaamheden grondlagen vrijgekomen die plaatselijk veel schelpen bevatten. De analyse hiervan leverde interessante resultaten op. Er is hierover een publicatie verschenen. De fauna heeft hier ongeveer 1000 jaar geleden in een vochtig, oud, ongestoord loofbos geleefd.

Tijdens het onderzoek van de grondlagen die waren vrijgekomen bij de noordpunt van de Van Limburg Stirumvallei werden ook enkele **botten** aangetroffen. De opvallendste waren die van een beer. De publicatie hierover trok de aandacht in alle landelijke en veel lokale media. Het is namelijk een van de laatste bruine beren die in Nederland in het wild rondliep. De onderzochte plek geeft ons een indruk van de rijke dierenwereld die eens in de Oude Duinen voorkwam.

Op verzoek kan ik een pdf van het artikel over de beer (in het engels) toesturen.

Publicatie

Wim J. Kuijper, Ivo K.A. Verheijen, André Ramcharan, Hans van der Plicht & Thijs van Kolschoten. One of the last wild brown bears (*Ursus arctos*) in the Netherlands (Noordwijk). *Lutra* 59 (1-2): 49-64.

Verslag Dagvlinderwerkgroep 2016

In 2016 zijn 33 routes gelopen door in totaal 46 tellers.

Beheerder	Aantal routes	Aantal tellers
Waternet	18	19
PWN	7	17
Staatsbosbeheer (SBB)	2	4
Natuurmonumenten	2	3
anders	3	3
totaal	32	46

Na een gerichte wervingsactie meldden zich 11 nieuwe tellers, die in 3 bijeenkomsten verteld is over vlinders en hoe ze te tellen. Deze tellers zijn het veld in gegaan als 2^e teller samen met de hoofdteller. Aan het einde van het telseizoen hebben 2 tellers aangegeven te zullen stoppen in 2017.

Documentatie en publicaties

Overzicht van nectarplanten 1992-1996

Vastlegging van de routes en secties met GPS en fotografie (27 routes)

Twee nieuwe routes uitgezet (Oosterduinrel2 en Schapenwei2; de oorspronkelijke route Oosterduinrel bleek door onderhoudswerk niet meer te lopen)

Aan het eind van het seizoen stelde SBB voor een extra route op te nemen. Dit leidde tot de vraag of er andere delen van ZKL wat meer moeten worden gemonitord. Daarover zal overlegd worden met de beheerders.

Start- en slotavond van het veldseizoen

Er is een begin gemaakt met de voorbereiding van enige feestelijkheid rond het lustrum: 25 jaar tellen in ZKL. Daarvoor zijn tellers en oud-tellers uitgenodigd een bijdrage te leveren aan een lustrumboekje, waarin zij vertellen wat het vlindertellen voor hen betekent (betekend heeft).

Waarnemingen

Bruin zandoogje is voor het eerst sinds 1992 niet meer de talrijkste duinvlinder. Op de eerste plaats staat in 2016 hooibeestje, gevolgd door bruin zandoogje, klein koolwitje, kleine vuurvlinder, icarusblauwtje en kleine parelmoervlinder (1.051 vlinders). Bruin blauwtje (266) en heivlinder (122) waren daarnaast de enige Rode lijst-soorten met meer dan 100 vlinders op de 33 routes. Groot dikkopje was dit jaar zelfs minder talrijk dan de aardbeivlinder. Duinparelmoervlinder had een goed jaar met 66 vlinders op de algemene routes en 26 op de soortgerichte route in het Rozenwaterveld. In de AWD maar ook elders in de binnenduimbossen werd de keizersmantel 31 keer gezien. Trekvinders zijn vrijwel niet waargenomen.

Pipo Nicolas / Joop Mourik

Educatievrijwilligers 2016

Het educatieprogramma Waterpret met Waternet wordt voor een groot deel begeleid door een team educatievrijwilligers.

Ruim 30 groepen basisschoolleerlingen hebben zich in 2016 aangemeld voor het schoolprogramma en de vrijwilligers hebben samen met de BC medewerkers alle groepen enthousiast ontvangen.

foto: Piet Broekhof

Voorafgaand aan de ontvangst van een groep kinderen worden de spelletjes en proefjes klaargezet op het plein voor het bezoekerscentrum en op de Vinkenbaan. Het aansluiten van de installaties op de buitenkraan zorgt nog wel eens voor hilarische taferelen met natte broeken tot gevolg.

Een groep kinderen wordt ontvangen en vervolgens twee uur begeleid langs de activiteiten waarna alles weer wordt opgeruimd.

Na 4 uur gaat een ieder moe maar voldaan weer naar huis.

Het doel is natuurlijk om de kinderen veel te leren over water maar ook een onvergetelijke ochtend/middag te bezorgen.

En dat doel is bij zo'n 800 kinderen bereikt.

De cijfers op een rij

Aantal schoolgroepen: 31

Aantal kinderen: 800

Aantal vrijwilligers: 8

Totaal aantal x ingezet: 36

Aantal natte broeken: 5

Voor een indruk van de activiteiten zie het filmpje op onze site <https://awd.waternet.nl/kids/>

Saskia Voolstra

Verslag van de eekhoornmonitoring in 2016

Wij zijn 2016 ingegaan met een minimum aan eekhoorns in de AWD. De nesten die aan het eind van het jaar 2015 nog te zien waren konden wij begin 2016 en de rest van het jaar (misschien door het bladerdek) niet meer terugzien. Begin 2016 hebben wij echter in de omgeving van Zeerust wel eekhoorns gespot, etend van het jonge groen aan de bomen. Deze eekhoorns hadden geen gebouwd nest in een boom maar hadden een gat / holte in een populier waar zij een nest in hadden. Wij zagen deze eekhoorns later in het jaar niet meer terug.

Meestal hadden wij ook meerdere visuele waarnemingen van eekhoorns nabij Panneland. In 2016 eenmaal. Wel vraat bij de zee-dennen.

Wij hebben wel wat (2) eekhoorns langs de dennenstrook bij Bentveld gezien. Ook hebben wij hier veel vraat gezien.

Nabij het zweefvliegveld kwamen wij voorheen altijd wel vraat tegen en af en toe een eekhoorn. Hier in 2016 niets.

Niet getreurd. Wij kregen verschillende meldingen van zichtwaarnemingen bij de ingang Oase en het begin van het vlonderpad door.

Hoogtepunten:

Aan het eind van het jaar toen de bladeren van de bomen waren zagen wij tot onze verrassing weer nieuwe nesten langs de Beukenlaan (geen wonder dat er bij het vlonderpad en bij de ingang Oase eekhoorns gezien waren) en langs het Starrenbos. Dit gaf ons weer hoop op toename van het aantal. Tevens was er in deze omgeving op 26 december paargedrag gespot.

Bijzondere waarneming:

Op 26 december nabij Zeerust is uit het gat van de populier weer een eekhoorn naar buiten geklauterd. Geweldig leuk. Foto is niet gelukt. Dus geen bijzondere foto wel een bijzondere waarneming.

Wij hebben geen publicaties ingezonden.

Vanwege het geringe aantal eekhoorns in de AWD hebben wij wederom geen eekhoorn-excursie gegeven.

Als je een eekhoorn mocht zien, dan kan je deze aan mij doorgeven. Dan wil ik graag weten waar, het tijdstip en wat die eekhoorn(s) aan het doen was (waren). Mijn e-mailadres is weverc@telfort.nl. Jullie kunnen het ook aan Vincent van der Spek van Waternet doorgeven.

Clarence Wever en Paul Smits

Evenementen AWD 2016

Afgelopen jaar hebben we samen met veel vrijwilligers het publiek weer mooie evenementen en activiteiten kunnen aanbieden.

Er waren kleinere evenementen op het BC-plein tijdens de meivakantie en rond Pinksteren, en in een weekend konden kinderen met hout van alles knutselen. In de kerstvakantie was er een groter evenement: in de schemer kon je een lichtjeswandelingen lopen en in de hal waren er poppenkastvoorstellingen.

We mogen zeker niet het 'Burenconcert' in september vergeten waarbij de flexibiliteit van de vrijwilligers zeer werd gewaardeerd: van kaartcontrole bij de ingang, tot begeleiding van de gasten naar de zitplaatsen, tot het opruimen na het concert.

In 2016 hebben we in samenwerking met enkele sportieve vrijwilligers ook een start gemaakt met het uitzetten van nieuwe wandelingen. We experimenteerden onder meer met een (begeleide) 'stevige wandeling langs de kanalen' en de 'snertdag' (begeleide wandelingen met een kop soep bij terugkeer).

Zonder de hulp van de vrijwilligers was het niet gelukt om al deze activiteiten te organiseren, en er waren altijd wel voldoende personen beschikbaar.

De vrijwilligers zijn veelzijdig en denken goed mee. Dat blijkt onder meer als er na een activiteit reacties komen vanuit de vrijwilligers. Met hun suggesties kunnen we het gezamenlijk een volgende keer nog beter aanpakken.

Yanthe Otto

Vrijwillige gastvrouwen – en heren Jaarverslag 2016

In 2016 zijn we gestart met een groep vrijwillige gastvrouwen en –heren om onze bezoekers meer service te kunnen bieden. We merken dat de bezoekers deze service op prijs stellen en zijn blij met de bijdrage van deze vrijwilligers. We zijn gestart met 14 mensen, dit aantal is intussen gegroeid naar 17 vrijwilligers.

Geanimeerde gesprekken

De vrijwilligers voeren over het algemeen geanimeerde gesprekken met de bezoekers bij de vier hoofdingangen. Alleen bij grote drukte op mooie dagen en/of wanneer de automaten of slagbomen niet goed werken is er soms een wanklank te horen. Dan wordt een extra beroep gedaan op de diplomatie en communicatievaardigheid van de vrijwilliger. Op rustige dagen lopen de vrijwilligers regelmatig wat verder het duin in. Door de opvallende turquoise jas en opdruk worden ze daar ook gemakkelijk door bezoekers aangesproken met vragen.

Het plezier om mensen sneller op weg te helpen met nuttige informatie, voorzien van een persoonlijke touch, heeft de overhand. De ene vrijwilliger is een specialist in vogels spotten, de ander heeft oog voor leuke speelplekken voor de kinderen enzovoort. Een mooie mix. Zo blijft het contact met bezoekers zelden alleen beperkt tot het beantwoorden van de meer standaard vragen: waar zijn de vossen? Waarom mag mijn hond niet mee in het duin? Weet u een leuke, niet al te lange wandeling? Ik heb geen pinpas bij me, hoe moet ik nu mijn parkeerkaartje betalen?

Informatievoorziening

De meeste vrijwilligers kennen het gebied goed tot heel goed, één persoon kan zelfs vertellen welke fasen het gebied in 60 jaar heeft doorlopen. Aan het begin van elke dienst worden de vrijwilligers door een boswachter bijgepraat over actualiteiten in en rond het duin. En andersom geven de vrijwilligers ook waardevolle informatie terug aan de boswachter. Op zaterdag 5 november organiseerde Waternet een informatie-ochtend over het beheer van de damherten. Leo van Breukelen vertelde over de ecologie van het damhert en het bestuurlijke proces om tot het besluit van afschot te komen. Boswachter Rob Arts legde uit hoe het inmiddels gestarte damhertenbeheer door Waternet-boswachters in de praktijk verloopt. De vrijwilligers waardeerden het om op deze manier extra informatie te ontvangen, omdat veel bezoekers hier ook vragen over stellen.

Training gastheerschap

Na een oproep via de website en in de media meldden zich aan het einde van de zomer vier nieuwe vrijwilligers. Samen met een vrijwilliger die zich in januari spontaan had aangemeld namen zij op 25 november deel aan een compacte training 'gastheerschap AWD'. Van boswachter Henk Luijten leerden zij de fijne kneepjes van het vak. De training werd afgesloten met rollenspellen (gastheer-bezoeker) die veel nieuwe inzichten opleverden.

Evaluatiegesprekken

Ook uit de gesprekken die we eind december met de vrijwilligers hadden kwam naar voren dat zij ervaren dat de manier waarop je bezoekers ontvangt minstens zo belangrijk is als de informatie die je ze geeft. Een vrijwilliger verwoordde het als volgt: 'Ik vind het altijd wel een sport om in te schatten of de bezoeker die er aan komt iets wil weten, of gewoon door wil lopen'.

Cijfers

Aantal vrijwilligers begin 2016	14
Einde 2016	17
Weggegaan in loop van 2016	2
Bijgekomen in loop van 2016	5

Aantal uren gedraaid 279

Nora de Groen
april 2017

Historische werkgroep Amsterdamse waterleidingduinen Jaarverslag 2016

2016 was een bijzonder jaar voor onze werkgroep. Ons archief werd eind 2015 ondergebracht op de zolder van het Drinkwatermuseum aan de Leidse Vaart. Wij zijn daar begonnen met het archiveren en het inventariseren.

Dit jaar stond vooral in het teken van de overdracht van een deel van de foto- en tekstverzameling over de grenspalen van Gerard de Waard aan de Historische Werkgroep AWD. In 2017 gaan wij dit archief onderhanden nemen. Op de facebookpagina van onze historische werkgroep zullen regelmatig foto's uit het grenspalen-archief worden getoond.

Onze leden verleenden medewerking aan zeer diverse activiteiten:

- het tot stand komen van het boek over **Huis te Vogelenzang**
- het herplaatsen van de **grenspaal** op het landgoed Leyduin
- de **open monumentendagen** in de omliggende plaatsen
- **archeologische vondsten** in de AWduinen, bv op de renbaan en in de Van Limburg Stirum-vallei

Publicaties

- in verschillende bladen over de historie van de AWD
- het jubileumverslag **50 jaar vogelringstation** in de AWduinen

Op **Nature Today** verscheen een stukje over de opmerkelijke vondst door archeoloog Wim Kuyper, van botten van een bruine beer in het zuidelijke deel van de AWD. Voor onze werkgroep reden te meer om door te gaan met het onderzoeken en in kaart brengen van de historie van de AWD.

Wij willen Waternet danken dat zij ons in staat stellen ons belangrijk werk goed te doen.

Christien Kemp

HYDROBIOLOGISCH EN MALACOLOGISCH ONDERZOEK IN DE AWD IN 2016

== 2016

Gedurende het gehele jaar werden bezoeken gebracht aan het **Meertje van de Blauwe Paal**. De gegevens van de libellen werden naar de LWZK gestuurd. De canadese gans heeft er met succes gebroed. Op de oevers groeit veel sponswatervorkje.

Voor RAVON werden de **amfibieën** van het kilometerhok waarin het Meertje van de Blauwe Paal en het Haasveld liggen genoteerd. Het onderzoek is uitgebreid met een vierde, nieuw gegraven poel. In dit gebied werden kleine watersalamander, gewone pad, rugstreeppad, bruine en groene kikker aangetroffen. Op enkele plaatsen werd onderzoek gedaan aan de waterfauna in de AWD. In dit verslagjaar werd op enkele plaatsen naar **libellen**larvenhuiden gezocht. De resultaten werden naar de LWZK gestuurd. In het kader van het project 'herstelbeheer poelen' (life+) werd een aantal poelen op het Eiland van Rolvers en in het Zwartevelde weer onderzocht op hun **waterdieren en waterplanten**. Dit om na te gaan of de poelen zich hersteld hebben van het baggeren. De resultaten van dit onderzoek zijn gerapporteerd aan Waternet. Het Ronde Vlak werd onderzocht op **landslakken**.

Bij de noordpunt van de Van Limburg Stirumvallei zijn grondlagen vrijgekomen die plaatselijk veel **schelpen** bevatten. De analyse hiervan leverde interessante resultaten op. Er is hierover een publicatie verschenen. De fauna heeft hier ongeveer 1.000 jaar geleden in een vochtig, oud, ongestoord loofbos geleefd. Op verzoek kan ik een pdf van het artikel over de land- en zoetwaterslakken (in het engels) toesturen.

Excursie in 2016

1 x met student (stagiair Waternet); introductie poelen en hun waterdieren.

Publicaties in 2016

- Wim J. Kuijper. A late Holocene forest fauna with *Spermodea lamellata*, *Merdigera obscura* and *Cochlodina laminata* in the dunes of Noordwijk, The Netherlands. *Basteria* 80: 195-200
- Wim Kuijper. Amsterdamse Waterleidingduinen – waterdieren en waterplanten in poelen in de gebieden Eiland van Rolvers en Groot Zwartevelde 2012 – 2016. Onderzoek in het kader van het duinherstelproject 'source for nature'. Intern rapport.
- (over mijn onderzoek)
Joost Bouwmeester. Een leven lang stapelgek van waterdiertjes. *Leidsch Dagblad* (Duin- en Bollenstreek, blz. 7). 20 april 2016.

== 2017

In 2017 wil ik doorgaan met onderzoek aan waterdieren (speciaal libellen en mollusken) en landslakken. Aparte projecten: Meertje van de Blauwe Paal (vegetatie, dieren), Ronde Vlak (landslakken), Eiland van Rolvers (waterslakken). Voor RAVON zal weer gekeken worden naar de aanwezigheid van amfibieën in een kilometerhok. In het kader van het Life+ project wordt de ontwikkeling van een aantal uitgekozen poeltjes op het Eiland van Rolvers en op het Zwartevelde gevolgd na het schonen.

Wim Kuijper, januari 2017
w.j.kuijper@gmail.com

Jaarverslag 2016

Houtzwammen Werkgroep KNNV afd. Haarlem

We hebben van half januari tot half november, met een zomerstop van half maart tot half september, 19 verschillende terreinen op dinsdagmorgen bezocht in de AWD. Met de kleinere groep op de donderdagen, bestaande uit familie Bischoff Tulleken, Chris van Daalen en Leo van der Brugge hebben we - door verschillende oorzaken - slechts 4 verschillende terreinen bezocht in 2016.

Enkele leuke waarnemingen die dit jaar gevonden zijn:

Zalmzwam *Rhodotus palmatus*

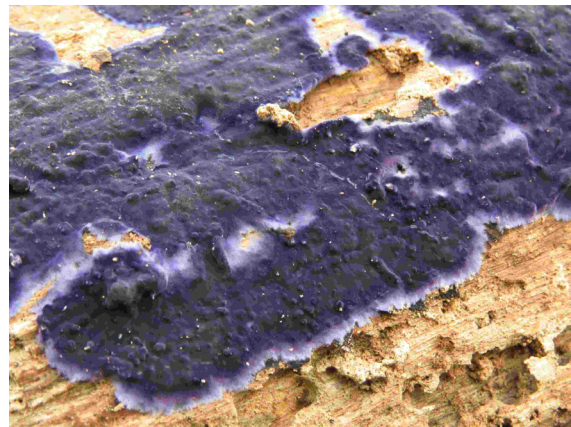
Knolletjesplooivlies *Leucogyrophana mollusca*

Blauwe korstzwam *Terana caerulea*

Pijpknotszwam *Macrotyphula fistulosa*

Knolletjesplooivlies

Blauwe korstzwam

Alfons Vaessen en Leo van der Brugge hebben in het najaar een paddenstoelenexcursie gegeven.

Leo van der Brugge heeft in het najaar een excursie gegeven aan het Nivon op Landgoed Elswout en een lezing over paddenstoelen voor de Vrienden van de Haarlemmer Hout.

Voor 2017 zullen we verder gaan met het inventariseren van verschillende terreinen.

Leo van der Brugge

Beknopt verslag van insectenwaarnemingen in de AW-duinen in 2016

Activiteiten in de AWD

- Aan de nachtvlinderavonden meegewerkt om zoveel mogelijk bijvangsten van kevers en andere insecten te benoemen. Deze bijvangsten zijn vermeld in de verslagen van Ben Kruijsen.
- Struintochten voor inventarisatie van insectenfauna. Door hoge begrazingsdruk geen aparte soorten gevonden.

Opmerkelijke waarnemingen

- Samen met Dirk Turkenburg het wel en wee van een wespengrondnest gevolgd. Dirk heeft dit al uitgebreid in zijn verslag beschreven.
- 2x grote tweestrep miljoenpoot (*Schizophyllum sabulosus*), een muisgrijze kniptor plus een heel klein bruin kniptorretje op stroop tijdens nachtvlinderavonden. Dit nooit eerder gezien. 1 Juni kwam een hoornaarkoningin op het licht af. In deze tijd vliegen nog geen andere hoornaars.
- In februari een volgezogen teek in het zand aangetroffen.

Nieuwe waarnemingen

In het bos bij de Beukenlaan een heel algemene breedvoetvlieg gezien. Deze rozige **Protoclythia rufa** leeft op honingzwammen en wordt daarom 'rode honingzwambreedvoet' genoemd. Het beest heb ik al vaak in de AWD gezien, maar niet eerder gedetermineerd.

Informatie verzoeken.

Vragen van Waternet over determinatie van insecten op foto's beantwoord.

Plannen voor 2017

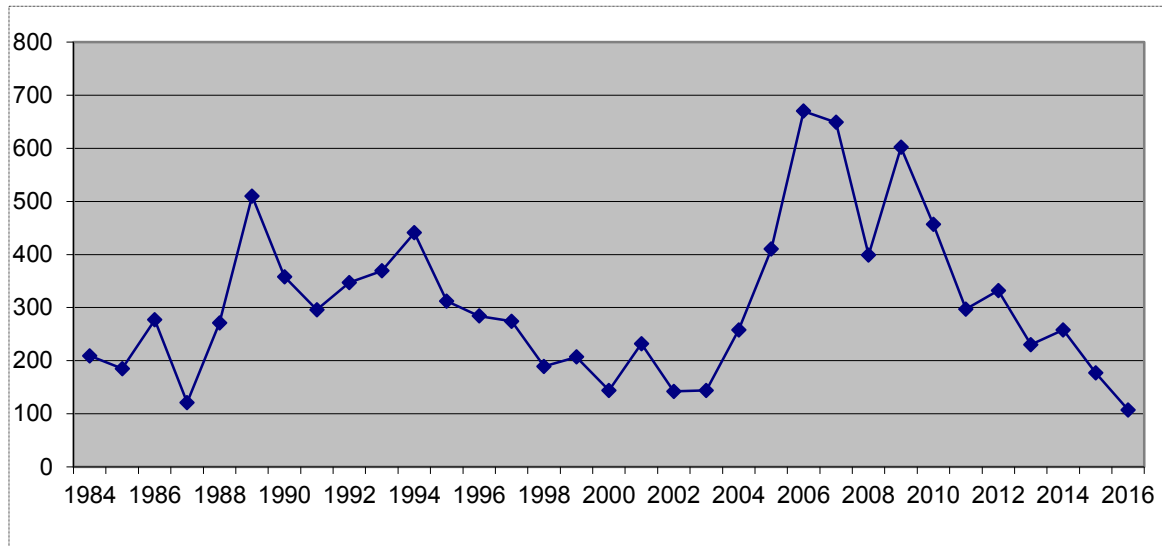
- Verder gaan met inventarisatie van kevers en andere insecten. Mogelijk wat extra aandacht schenken aan vliegen op paddestoelen, de **breedvoetvliegen**.
- Meedoen met avondvlinderinventarisatie.
- Eventueel assistentie verlenen bij excursies.

Siem Langeveld, Hillegom, 1 januari 2017

Konijntellingen AWD 2016

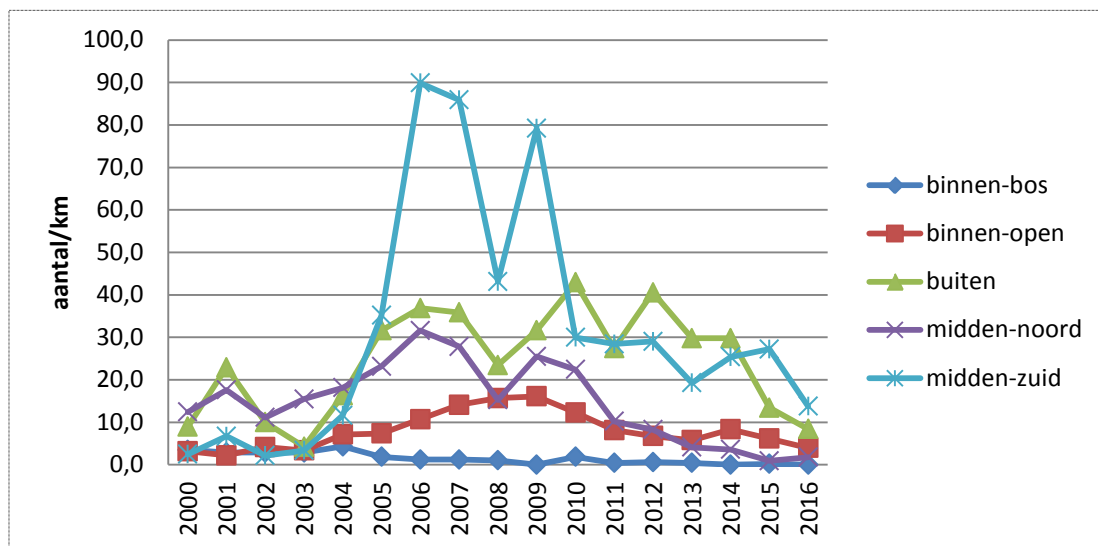
Elk jaar worden in de AWD sinds 1984 konijnen geteld volgens een landelijke vaststaande methode langs een vaste route. Aan deze tellingen doen ook vrijwilligers mee.

Sinds het hoogtepunt van de tellingen in 2006 is sprake van een gestage achteruitgang. We hebben zelfs het dieptepunt van de eerste VHS-epidemie (2003) gepasseerd. In 2016 was sprake van een nieuwe, agressieve variant van het VHS-virus (VHS-2), waar vooral ook jonge konijnen erg vatbaar voor bleken te zijn. In juni 2016 werden op verschillende plekken in de AWD veel dode, jonge konijnen aangetroffen, zoals in het Mussenveld.

Som van maximale aantallen op secties in het najaar

Bij uitsplitsing naar landschapszones blijkt dat de laatste jaren vooral sprake is van een (verdere) afname in het buitenduin (m.n. 3^e Infiltratiegebied) en het zuidelijk middenduin. In het open binnenduin en noordelijk middenduin ligt het aantal konijnen al wat langer op een laag niveau.

Som van maximale aantallen per kilometer op de secties verdeeld naar landschapszones in de herfst van 2000 tot en met 2016

Toch worden in het meest westelijke, kalkrijke deel van de AWD lokaal nog steeds veel konijnen gezien, zoals rond het Brederodepad en in de Van Stirumsduinen. Dit gedeelte wordt met de telroute echter niet bemonsterd. Wellicht kunnen de konijnen zich op termijn hiervandaan weer uitbreiden.

Mark van Til, mei 2017

Kranswieren in de AWD in 2015 en 2016

Ron Mes, december 2016

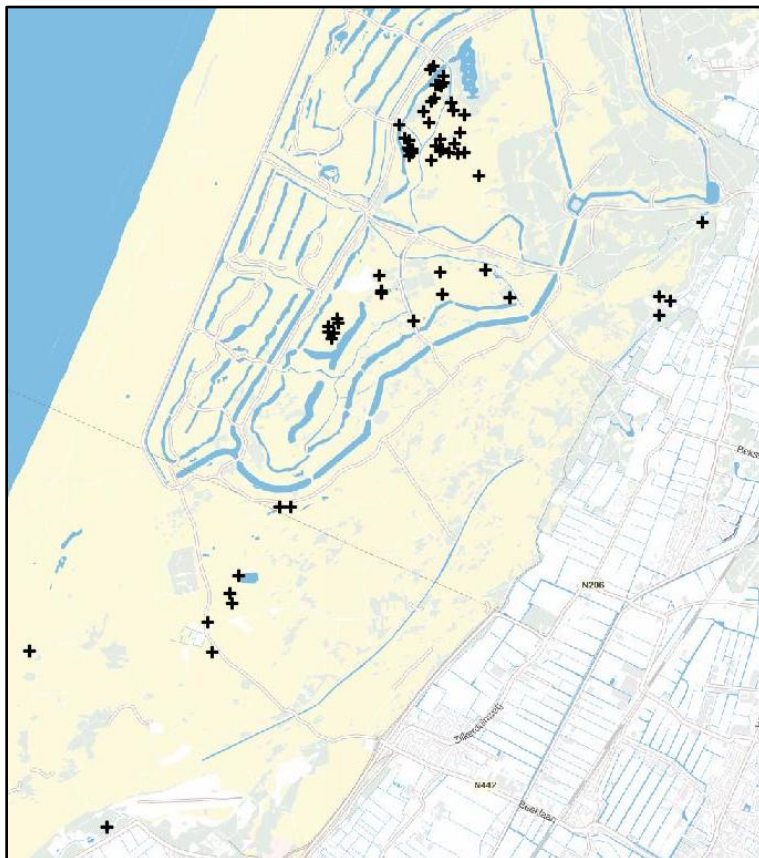
In 2015 en 2016 zijn kranswieren verzameld in poelen en enkele kanalen in de Amsterdamse WaterleidingDuinen en het aansluitende gebied Langeveld. De onderzochte locaties zijn weergegeven in figuur 1. Een groot deel van de locaties is deel van het Life+-project.

Van 77 locaties zijn monsters verzameld waarvan een deel is gedetermineerd en gevalideerd. In totaal zijn zes soorten vastgesteld, *Tolypella glomerata* Klein Boomglanswier is daarvan de meest opvallende soort. Hij groeit in enkele droogvallende poelen in De Wouwen. Op de verspreidingsatlas.nl wordt de soort “zeer zeldzaam” genoemd.

Kranswieren behoren tot de waterplanten die als eerste de “schoon gegraven” poelen koloniseren. Het zijn sporenplanten die zich heel makkelijk verspreiden. Vrijwel alle geschoonde poelen bevatten veel kranswieren. Ook in de infiltratie- en aanvoerkanalen staan veel kranswieren.

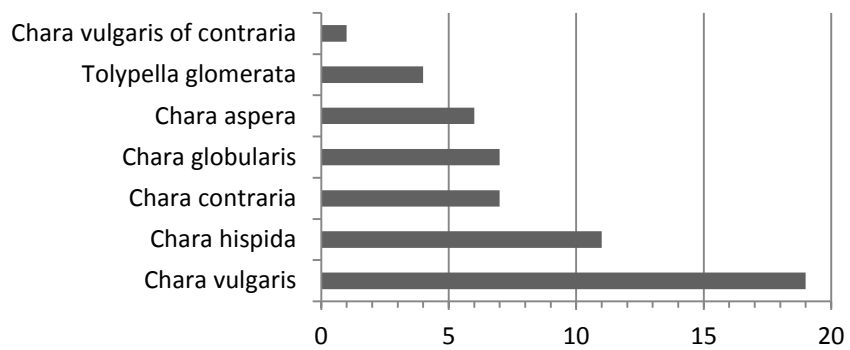
Mijn dank voor de hulp bij de determinaties gaat uit naar John Bruinsma en Emile Nat. Mark van Til (WaterNet) hielp bij het verkrijgen van de vergunning. Joop Kortselius verzamelde het kranswier in Langeveld.

In 2017 wordt het onderzoek voortgezet.

Figuur 1 Locaties waar in 2015 en 2016 kranswieren zijn verzameld.

Aantal soorten / groeiplaatsen

Libellenmonitoring 2016

Opvallende resultaten: De zuidelijke keizerlibellen zijn opnieuw gezien.

Opnieuw is voorplanting geconstateerd van de Gevlekte witsnuitlibel en er werden rondvliegende individuen gezien.

gevlekte witsnuitlibel

Ook een aantal larvenhuidjes van de Zwervende heidelibel werden geplukt. Natuurlijk was dit weer op het Weitje van de Blauwe Paal.

Opvallend veel huidjes van de Vroege glazenmaker werden geplukt op de Grote Middenplas.

Bij het Boogkanaal hebben we Grote keizerlibel, Bruinrode heidelibel en Gewone oeverlibel gezien.

Het Waarnemingenoverzicht 2015 is gepubliceerd, en er zijn 2 excursies geweest en 2 lezingen.

Frans Koning

namens de KNNV-Libellenwerkgroep Zuid-Kennemerland

Micro-organismen – jaarverslag 2016

Bas Kooijman

Publicaties

Ik heb een artikel met 65 foto's in Holland's Duin geschreven over mijn microben-onderzoek in AWD/Meijendel

<http://www.bio.vu.nl/thb/research/bib/Kooy2016a.html>

Excursies / lezingen

Ik heb op woensdag 12 oktober een dagvullende excursie georganiseerd naar Meijendel/Raaphorst met een inleiding door mensen van Dunea.

Een lezing van mij in de middag ging vooral over mijn AWD-onderzoek aan micro-organismen.

Kort verslag nachtvlinderwerkgroep AWD in 2016

door Ben Kruijsen, 30 december 2016

www.natuuradvies.nl

Bijzondere waarnemingen

Sinds juli 2006 zijn we actief door in principe maandelijks 1x op een vaste locatie nachtvlinders te vangen. Als vaste locatie is de oostkant van het Groot Zwarteveld (*foto links*) gekozen.

In 2016 hebben we 8 x 's avonds gevangen: 19 april, 1 en 30 juni, 28 juli, 30 augustus, 30 september, 27 oktober en 30 november. Er is in 2016 geen nieuwe soort voor de AWD waargenomen. Wél vingen we op 30 september *Agrochola lunosa* en *Dryobotodes ermita*. Beide soorten in 2015 voor het eerst gevangen dus nu weer opnieuw. Op 30 augustus werd de zeldzame *Actebia praecox* gevangen. Twee zaken waren heel opvallend dit jaar:

De vangsten lopen gestaag terug, zowel op licht als op smeer. Wij denken dat de overbegrazing door damherten hier mede debet aan is.

Het aantal hoornaars op licht neemt fors toe (zie grafiek). In augustus zaten er zoveel hoornaars op het laken, dat de nachtvlinders het laken niet durfden opruimen en later terug moesten komen.

Excursie KNNV-Bollenstreek. Deze vond plaats in het gebiedje 'Moeder Koomen', grenzend aan de zuidkant van het Zweefvliegveld Langeveld in de zuidelijke AWD.

Natuurgidsen: wandelingen voor vroege vogels Jaaroverzicht 2016

datum	ingang	vertrektijd	aantal deelnemers	het weer
10 januari	Oase	8:30 uur	10	6°C, half bewolkt
14 februari	Panneland	8:00 uur	6	3°C, regenachtig, koude noordenwind
13 maart	De Zilk	7:00 uur	28	0°C, zonnig, maar koud
10 april	Zandvoortselaan	7:00 uur	32	7°C, zon, geen wind
8 mei	Panneland	6:00 uur	22	15°C, zon, weinig wind
12 juni	De Zilk	5:00 uur	21	14°C, zwaar bewolkt, windstil
10 juli	Zandvoortselaan	5:30 uur	13	18°C, schapenwolkjes, lichte bries
14 augustus	Panneland	6:30 uur	19	14°C, bewolkt, windstil
11 september	De Zilk	7:00 uur	20	17°C, zwaar bewolkt, geen wind
9 oktober	Zandvoortselaan	8:00 uur	21	5°C, onbewolkt, ochtendnevel, bijna windstil
13 november	Panneland	8:00 uur	28	4°C, bewolkt en vochtig
11 december	De Zilk	8:30 uur	16	9°C, half bewolkt, westenwind

deelnemers aan de Vroege Vogelwandeling bekijken een duinplas, onderdeel van het Life+-project

In 2016 hebben we het, net als in 2015, getroffen met het weer. Alleen de wandeling op Valentijnsdag (14 februari) had minder deelnemers dan gebruikelijk. Dat kan aan de kou en de regen gelegen hebben.

In 2016 hebben de gidsen Clarence Wever, Huib Koel en Kees Langeveld uitleg gegeven bij de grootschalige ingrepen van het Life-project. Zo bleek de cypreswolfsmelk te profiteren van het plagwerk ten zuiden van de Oude Vinkenbaan. Op het Renbaanveld was zelfs een stukje bestrating nabij de voormalige renbaan blootgestoven. Verder was er aandacht voor de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). Dat laatste onderwerp kwam aan de orde bij bezoekjes aan Mikwel, vanuit ingang Panneland (mei, augustus en november 2016). We maakten dankbaar gebruik van de mogelijkheid om door dit voorheen afgesloten terrein te wandelen.

cypreswolfsmelk

Ook in 2016 was de invloed van damherten op het ecosysteem van de duinen een belangrijk thema tijdens de wandelingen. Die invloed konden we goed laten zien bij de graaskooien op Stokmansberg, rond de koningsvarens op het Zwartevelde en bij de uitgerasterde ligusterstruiken in de omgeving van de Koepelberg. In maart, november en december vroegen deelnemers naar de jacht op damherten, maar nooit klonk er protest. Integendeel, de wandelaars hadden veel begrip voor de maatregel.

Groot was de vreugde toen we afgelopen jaar naast de damherten toch nog reeën zagen. In 2015 zagen we alleen reeën in de omgeving van het Zweefvliegveld, maar in mei 2016 liepen ze ook op het terrein van camping Vogelenzang, buiten het hek rond de AWD, en in juni zagen we bij de Oude Keeteberg een ree bij een groep damherten. Tijdens die wandeling hadden we ook een toevallige ontmoeting met een vos. Kees Langeveld keek met zijn kijker naar een konijn en zag toen achter het konijn een vos in de schaduw van de struiken. Even leek het erop dat de vos het konijn zou pakken, maar in het volle zicht van de wandelaars durfde hij – of zij – het niet aan. De vos ging er vandoor, en het konijn had deze keer geluk gehad!

renbaanveld in de ochtendzon

Zo zijn er nog veel meer leuke waarnemingen in 2016 te noemen. Een kleine greep: krooneenden op de Zwanenplas en in geul 40, een grote groep peperbussen op de Berg van het Westend, blauwborstje en bontbekplevier in de Van Limburg Stirumvallei, een appelvink bij de 70 Bunders, tijgerspinnen op het Zwartevelde en boomkikkertjes op het Eiland van Rolvers. Veel hiervan wordt met de camera vastgelegd door een trouwe deelnemer, Hans Cornet. De foto's bij dit verslag zijn van zijn hand.

peperbus

Kees Langeveld en Huib Koel

Natuurgidsen: zondagmiddagwandelingen Jaaroverzicht 2016

(eerste en derde zondag van de maand)

Gidsen: Clarence Wever en Dirk Turkenburg

Een gedetailleerd verslag van al hetgeen we tijdens de wandelingen waarnemen en over vertellen zou boekvullend worden, hoewel we constateren dat in de loop van de afgelopen jaren de diversiteit is terug gelopen. Het aantal damherten welke wij tijdens een wandeling tegen komen is daar en tegen sterk toegenomen. Aan het begin van onze wandeling zeggen we soms tegen de deelnemers dat we op een unieke wandeling hopen n.l. geen damherten, dit is nog niet 1 keer voorgekomen integendeel, we struikelen erover. Wel dient te worden vermeld, dat men het buitengewoon leuk vindt om de damherten te zien.

De wandelingen van 2016 werden gekenmerkt door uitstekend weer. Slechts 1x wat regen en de wandeling van 20 november is afgelast in verband met de zware storm. De toen geplande anti- hertenjacht demonstratie is toen ook van wege de weersomstandigheden niet doorgegaan, of e.e.a. met elkaar verband hield (storm en demonstreren) is mij niet bekend, misschien was het wel een storm in een glas water.

Het enthousiasme van de gemiddeld 15 deelnemers is altijd erg groot m.b.t. hetgeen wij onderweg vertellen over wat we zoal tegenkomen aan natuur, soms doorspekt met wat lichte humor.

Twee onderwerpen uit de grote hoeveelheid wil ik hier nader beschrijven. Het betreft de waarneming van een wespennest en het plantje de stekelnachtschade (*Solanum rostratum*).

Het wespennest van de gewone wesp ontdekte we in het zand talud bij het poeltje van de oosterrel. We zagen een komen en gaan van talloze wespen, waarbij de terugkerende onderlangs het nest ingingen en de vertrekkende bovenlangs het nest verlieten. We zagen dat de uitvliegende wespen de naaldbomen aan de andere kant van de rel bezochten, vermoedelijk op luizen jacht het zijn per slot van rekening vleeseters. We gingen met de deelnemers boven op het talud staan en legden uit om niet in de vliegrichting te gaan staan. De verdere gang van zaken rondom het nest is door mij o.a. met Siem Langeveld en latere excursies gevolgd. Tot de tweede helft van november bleef het nest in gebruik. Bij ons laatste bezoek constateerden we dat het nest overhoop was gehaald en navraag bij Hans Vader leerde ons dat dit waarschijnlijk het werk van een wespendienst was geweest. Rondom het nest vonden we brokken raat.

Het tweede onderwerp is een plantje waar Clarence en ondergetekende door mijn echtgenote tijdens de wandelexcursie van 21 augustus op geattendeerd werden. Het betrof de stekelnachtschade. Kees Langeveld (vroeg vogel wandelgids) wist mij na het opsturen van enkele door mij gemaakte foto's te vertellen dat het hier om de stekelnachtschade ging. Het betreft een inheemse plant in Mexico en de V.S., die zich in de A.W.D. een plek probeert te veroveren. Het is tevens de waardplant van de Colorado kever. De plant is zeer giftig en zelfs de bedoornde bladeren en stelen zijn bedekt met een giftige substantie die bij steken lang aanhoudende pijn veroorzaakt. Tijdens een vervolg excursie werd dit verhaal aan de groep verteld. Een deelnemer stelde verdere vragen m.b.t. de giftigheid van het plantje en vond het onverantwoord om dit plantje te laten staan. Twee dagen later tijdens mijn dinsdag wandeling met Siem Langeveld constateerden wij dat het plantje verdwenen was. Ik wil niets suggereren, maar houd mijzelf wel voor in het vervolg minder open te zijn m.b.t. bijzondere waarnemingen.

Een woord van dank aan Huib Koel (vroeg vogel wandelgids) die op zondag 18 december een engels-talige groep heeft begeleid. Ondergetekende kon i.v.m. een kuitspierblessure niet aanwezig zijn.

Tevens een woord van dank richting Waternet voor de ons geboden faciliteiten om ons gidswerk te doen.

Mede namens Clarence, alle lezers een hartelijke groet en een mooi natuurjaar 2017 toegewenst,

Dirk Turkenburg

Beknopt verslag van de Orchideeënwerkgroep in de AWD over 2016

Begin 2016 besloot Waternet tot het plaatsen van rasters en kooien om zeldzame vegetatie in de AWD te beschermen tegen de vraatzucht van de damherten. Op 22 maart 2016 hebben de drie leden van de orchideeënwerkgroep met Waternet-ecologen Willem Stuulen en Mark van Til de bekende groeiplaatsen in de AWD daartoe gelokaliseerd. Vervolgens werden de meeste groeiplaatsen in april van rasters of graaskooien voorzien. Mede hierdoor was 2016 een aanzienlijk beter jaar voor de orchideeën in de AWD dan de rampjaren 2014 en vooral 2015.

Vooraf de Moeraswespenorchis deed het goed in 2016, en dan met name in de zuidelijke Van Limburg Stirumvallei. Ook de Grote keverorchis heeft een beter jaar gehad, en het Hondskruid heeft dit jaar eindelijk weer de kans gekregen om tot bloei te komen. Al met al een bemoedigende ontwikkeling, al vond het grootste deel ervan helaas alleen binnen de beschermende rasters en kooien plaats.

Heel bijzonder was het verschijnen van 15 exemplaren Duinwespenorchis, waarvan er zelfs 6 hebben gebloeid, binnen het raster op het Vinkenveld. Na enkele jaren van afwezigheid (waarschijnlijk telkens vroegtijdige vraat) hadden wij dit resultaat niet verwacht (zie foto).

De Bijenorchis werd niet meer aangetroffen, nadat de aantallen de laatste jaren al sterk afgenomen waren door damhertenvraat.

De beschermende maatregelen, die Waternet in 2016 getroffen heeft, blijken effectief te zijn, en wij hopen dan ook dat ze in stand kunnen worden gehouden, totdat het aantal damherten in de AWD eindelijk weer tot een acceptabel niveau is teruggebracht. Het is erg jammer dat zulke maatregelen nodig zijn en waarschijnlijk nog enkele jaren nodig zullen blijven, maar het is onze stellige overtuiging, dat de hierboven genoemde soorten meerdere opeen- volgende jaren van extreme damhertenvraat, zoals in 2015, niet zouden overleven.

Voor meer bijzonderheden verwijzen wij naar ons uitgebreide gezamenlijke verslag.

Dirk Kapteyn den Boumeester
Jos Lammers
Aad van der Voet

dwkapteyndenb@gmail.com
jos.lammers@wxs.nl
natuur@podos.nl

Plantenwerkgroep verslag 2016

Bijgaand het zeer beknopte verslagje van het AWD plantenwerk. Het is erg moeilijk om mensen gemotiveerd te houden of te krijgen om waarnemingen te doen van planten die er niet of nauwelijks meer zijn. Het laatste blaadje is niet genoeg om leuk te vinden.

Met groet
Joop

Jaarverslag Plantenwerkgroep AWD

Terugblik 2016

De plantenwerkgroep AWD heeft dit jaar losse waarnemingen gedaan als aanvulling op de vijfde tienjaarlijkse inventarisatie. De activiteiten waren gering; geen excursies of publicaties. De komende winter worden de waarnemingen gedigitaliseerd en gevalideerd.

Bijzondere waarnemingen

Controle van bekende groeiplaatsen van Rode lijst-soorten had overwegend negatieve resultaten. Rond wintergroen is op droge standplaatsen niet meer teruggevonden, op vochtige standplaatsen nog slechts enkele tientallen planten. Orchideeën zijn niet meer bloeiend aangetroffen en hetzelfde geldt voor de meeste Rode lijst-soorten die iets hoger dan 5 centimeter worden.

Onderzoeksplan 2017

Nacontrole van groeiplaatsen en uitwerking van 50 jaar botanische inventarisatie.

Deelnemers

Joop Mourik: inventarisatie en soortkartering hele AWD
Henk van den Barselaar en Thijs van Trigt; losse waarnemingen hele duin.

Joop Mourik
Coördinator Plantenwerkgroep AWD
21 december 2016

Overzicht over 2016 van de roofvogelgroep

In 2016 ringden we 23 buizerds, 3 sperwers, 1 wespandief, 22 haviken en 29 bosuilen.

Ik heb 3 lezingen gehouden over de uilen in de AWD.

Publicatie

'Roofvogels van de Amsterdamse Waterleidingduinen, met opmerkingen over het beheer van de duinen', in Takkeling 24 (nr 2) p 148-155.

Fred Koning

Verslag onderzoek 2016

Vanaf 2003 tot 2016 heeft op het Rozenwaterveld in 11 zomers monitoring van sprinkhanen plaatsgevonden om inzicht in de effecten van plaggen op de sprinkhanenfauna te verkrijgen.

Hieronder zijn de verschillen tussen de oude en nieuwe plagstroken weergegeven:

Oude plagstroken

Op de plagstroken van 2002 is het aantal sprinkhanen in de eerste 6 jaar gelijkmatig toegenomen en vanaf 2012 ongeveer gelijk gebleven. Er is echter wel een duidelijke verandering van soortensamenstelling geconstateerd.

- De aantallen bruine sprinkhanen zijn tot 2006 toegenomen en daarna ongeveer gelijk gebleven maar in het laatste jaar 2016 zeer sterk afgenomen.
- De snortikker vertoont tot 2008 groeiende aantallen, maar die zijn sinds 2010, na het plaggen in de omgeving, sterk gedaald tot lage waarden.
- Het knopsrietje is vanaf 2003 in aantallen gestegen op de plagstroken met de hoogste aantallen in 2015.
- De blauwvleugelsprinkhaan is vanaf 2003 geleidelijk in aantallen toegenomen tot 2008 en vertoont een zeer sterke toename vanaf 2012 met als topjaar 2016.
- De duinsabelsprinkhaan neemt in aantal toe tot 2006 en stabiliseert vervolgens tot 2015 waarna een neergang in 2016 plaatsvindt.

knopsrietje (man)

Nieuwe plagstroken

Op deze plagstroken die voorheen als ruige referenties gebruikt zijn, werden voor het plaggen weinig of geen sprinkhanen gevonden. Na het plaggen in 2010 vond een grote toename van het aantal sprinkhanen plaats.

- Bij de bruine sprinkhaan is deze toename te zien van 2012 tot 2015, in het laatste jaar 2016 zien we een zeer sterke teruggang.
- De snortikker kwam in lage aantallen voor in de ruige referenties en vertoonde licht groeiende aantallen tot 2014, daarna werd een sterke afname waargenomen.
- Het knopsrietje kwam op de ruige referenties nauwelijks voor maar toont vanaf het plaggen in 2010 een zeer sterke toename op diezelfde plekken met als hoogtepunt 2015 en een daling in het daaropvolgende jaar.
- De blauwvleugelsprinkhaan kwam op de ruige referenties ook niet voor en beleefde een zeer sterke groei na het plaggen in 2010 met als top de zomer van 2016 waar het de meest voorkomende soort in de tellingen was.
- De duinsabelsprinkhaan kwam voorheen in de ruige delen al voor maar de aantallen groeiden in de eerste jaren na het plaggen in 2010 waarna in 2016 lagere aantallen geregistreerd werden.

Concluderend kan gesteld worden dat plaggen van verruigde duinroosvegetaties gunstig is voor sprinkhanen. Met name voor de twee doelsoorten van open duingraslanden: de blauwvleugelsprinkhaan en het knopsrietje. Ook voor de andere soorten lijkt plaggen gunstig, maar de zeer sterke begrazing door damherten in de laatste jaren lijken negatief voor fytofiële soorten die tussen grassen leven.

Wilbert Kerkhof

VLEERMUISONDERZOEK AMSTERDAMSE WATERLEIDINGDUINEN (AWD) 2016 – verslag

Opzet

In 2016 is het vleermuiswinter- en zomeronderzoek voortgezet. Naast monitoring van populatietrends (winter) is dit jaar een beperkt aantal zomeronderzoeken uitgevoerd.

Wintertellingen

Op 21 januari 2016 vond de 30e AWD wintervleermuistelling plaats. Naast de vaste tellers en Waternet boswachter Martin Jonker waren ook een aantal geïnteresseerden van PWN aanwezig. In totaal werden 219 overwinterende vleermuizen geteld. Dat is fors minder dan 2015 en het aantal is lager dan de meeste tellingen van de afgelopen 10 jaar. Deze trend gaat tegen de landelijk gemeten trend in (stijging). Vooral in de bunkers bij de bunkerberg en op Rozenwaterveld worden minder vleermuizen geteld dan de afgelopen jaren.

In totaal werden 189 watervleermuizen, 9 grootoorvleermuizen, 11 meervleermuizen en 10 franjestaarten geteld.

Het vermelden waard was de waarneming van twee watervleermuizen in een plafondpijpje, waarvan 1 mogelijk melanistisch (of juveniel), bijgevoegd een foto.

Vanaf november 2014 tot en met april 2016 is er een camera actief geweest in één van de bunkers nabij de sterrenwacht, de camera maakte eenmaal per uur (later opgeschroefd tot elke vijf minuten) een foto van een wand waar altijd veel vleermuizen hangen. De opstelling heeft een enorme hoeveelheid beelden gegenereerd. Hierbij is een serie foto's achter elkaar gezet als film waarbij van ieder uur een beeld wordt weergegeven. De film is op 9 november 'in première gegaan' tijdens de thema avond over bunkers in de AWD.

Zomerbezoeken, vliegrouzetellingen en excursies

Naast losse detectorwaarnemingen zijn vliegroutes geteld en is een publieksexkursie georganiseerd. Op zaterdagavond 27 augustus hebben we in samenwerking met bezoekerscentrum De Oranjekom de jaarlijkse excursie gegeven. In totaal 35 deelnemers van jong tot oud hebben we in twee groepen in de omgeving van de oase rondgeleid en kennis laten maken met verschillende vleermuissoorten: rosse vleermuis, laatvlieger, gewone dwergvleermuis en watervleermuis.

De bekende vleermuistrekroutes (vanaf 1986) vanuit de landgoederen naar de AWD zijn in 2016 driemaal geteld. Op 7 juli werden hierbij 696 vleermuizen geteld! Vleermuiszomer- of kraamverblijfplaatsen in de AWD zijn dit jaar niet gevonden of geteld.

De twee stand alone vleermuisdetectors in de buurt van de Duizendmeterweg zijn in mei 2016 opgehaald. Ze hebben vanaf augustus 2015 volcontinu passages van vleermuizen geregistreerd om

te kijken naar het voorkomen van rosse vleermuizen. De opnames moeten nog worden uitgewerkt. Maar een eerste analyse geeft aan dat er ook overdag vliegende rosse vleermuizen zijn aangetroffen.

Er zijn 5 nachtelijke vleermuisbezoeken aan de AWD gebracht:

- 27 augustus: autoronde
- 20 mei: vliegroudetellingen
- 7 juli: vliegroudetellingen
- 9 september: vliegroudetelling
- 27 augustus: vleermuisexcursie 'Nacht van de vleermuis'
-

Er zijn dit jaar geen ochtendbezoeken gedaan of verblijfplaatsen geteld.

Overige bijzonderheden

Op 7 oktober is er door enkele vogelaars een foto gemaakt van een overdag vliegende rosse vleermuis.

Publicaties, lezingen en waarnemingen

Op zaterdag 29 oktober gaf Gerben op de landelijke vleermuizen-studiedag (Vlendag) een lezing over 30 jaar vliegroudetellingen in de AWD.

Op woensdagavond 9 november gaven Rogier Lange en Bart een lezing op de thema-avond voor vrijwilligers 'Bunkers in de AWD'. De avond vond plaats in het Dorpshuis in Vogelenzang. Bart trapte af met een introductie over hoe vleermuizen leven, waarom vleermuizen overwinteren in bunkers en welke verschillende bunkers er zijn. Rogier ging in op het vleermuizenonderzoek in de laatste 30 jaar (methoden en resultaten), het aantalsverloop van de vleermuizen en het effect van inrichtingsmaatregelen. In de pauze vond een filmpremière plaats van opnames in een bunker. Op de beelden is te zien wanneer overwinterende vleermuizen arriveren, hoe vaak ze gedurende de winter wakker worden en hoe vaak ze zich verplaatsen.

De winterwaarnemingen worden doorgegeven aan de landelijke Zoogdiervereniging en worden via hen opgenomen in de NDFF. Alle zomerwaarnemingen uit 2016 zijn digitaal ingevoerd in waarneming.nl.

Voortzetting 2017

- Winter: De vaste coördinatoren van de wintertellingen zullen ook in 2017 de tellingen begeleiden en resultaten rapporteren. De telling vindt in januari plaats.
- Zomer: Het zomeronderzoek naar algehele verspreiding, verblijfplaatsen en migratierouten zal in 2017 worden voortgezet. Tevens wordt het onderzoek naar migratie van rosse vleermuizen voortgezet. Eind augustus 2017 zullen we wat ons betreft weer een excursie voor de nacht van de vleermuis organiseren vanaf bezoekerscentrum Oranjekom.

Gerben Achterkamp
Rogier Lange
Bart Noort
Floor van der Vliet

Kort verslag over de activiteiten van het Vogelringstation AWD in 2016

Mede door 3 nieuwe ringvergunninghouders en 5 nieuwe assistenten kon de bezetting van ons ringstation opgevoerd worden. Dat resulteerde in 150 ochtenden, 7 avonden en 1 nacht waarin gepoogd werd om vogels te ringen. In totaal werden meer dan 4.000 uren besteed aan het ringen van vogels en wat daar nog meer bij komt kijken.

Het resultaat was **7123** nieuw geringde vogels en ook nog **1470** vogels die al een ring hadden.

De top 5 van nieuw geringde vogels

Zwartkop	1338
Kleine Karekiet	1029
Roodborst	589
Tjiftjaf	565
Merel	453

Leuke vangsten

Wintertaling 2, Blauwe Reiger 1, Porseleinhoen 1, Bokje 3, IJsvogel 22, Draaihals 1, Klapekster 1, Cetti's Zanger 3, Boomklever 3, Roodborsttapuit 32, Grote Barmsijs 12

Bijzondere vangsten uit het oosten (tot Siberië)

Siberische Tjiftjaf 1, Bruine Boszanger 1, Bladkoning 1, Waterrietzanger 1, Veldrietzanger 1

Vogels met buitenlandse ringen

Zwartkop	4x uit België	Kleine Karekiet	3x uit België
Tuinfluit	1x uit België	Kleine Karekiet	1x uit Zweden
Rietzanger	1x uit België	Kleine Karekiet	1x uit Frankrijk

Leuke waarneming

Wilde Zwaan met blauwe halsring 7E88 geringd in Letland

Publicaties:

Jubileumverslag 1966 t/m 2015, 50 jaar Vogelringstation AWD
Jaarverslag 2015 VRS-AWD

Hans Vader

Wasplaten werkgroep KNNV – jaarverslag 2016

Het jaar 2016 was, althans in deze kuststrook, een historisch slecht paddenstoelenjaar. Dat gold zeker ook voor de duingraslandpaddenstoelen.

De 26 deelnemers die dit jaar 57 proefvlakken inventariseerden telden 4.192 telsoortpaddenstoelen, of ca. 21 per telling. In 2015 was dat 10.502 of 43 per telling, in 2014 17.318 of 59 per telling!

In totaal werden 17 telsoorten waargenomen, minder dan in andere jaren tot nu toe. Vooral de aardtongen waren vrijwel geheel afwezig.

De oorzaken:

- droogte van half augustus tot half oktober
- vroeg ingevallen nachtvorsten
- de vele werkzaamheden, vaak met zwaar materieel in en rondom proefvlakken

Er zijn dit jaar geen nieuwe soorten gevonden.

In 2017 wordt het onderzoek voortgezet.

Leo Jalink en Harm Snater